

«ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ОЙ-ӨРІСІН ДАМЫТУ.»

СЕРАЛИЕВА АЙЖАН БАЗАРАЛИЕВНА

Түркістан облысы Арыс қаласы

«Сәрсенкүл ана» бөбекжай балабақшасы тәрбиеші.

Мектепке дейінгі балалардың жан-жақты дамуы үшін ойынның ролі ерекше. Ойын - жалпы адамзат мәдениетінің бірегей феномені, оның қайнар көзі мен шыңы. Мәдениет феномені ретінде ойын оқытады,

дамытады, тәрбиелейді, әлеуметтендіреді, көңіл көтертеді, дем алдырады, сонымен қатар, ол сықақтап, күлдіріп, кез-келген әлеуметтік мәртебенің шартты екендігін көрсетеді

Мектепке дейінгі мекемелерде адамгершілік тәрбиесі тәрбиелеу және білім беру үрдісінде әр түрлі іс-әрекеттер арқылы жүзеге асырылады.

Ұлы педагог В.Сухомлинский «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармашылықсыз, қиялсыз толық мәніндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» дейді, демек, шәкірттің ақыл-ойы, парасаты ұлттық салт-сананы сіңіру арқылы байи түспек.

Олармен ойынның әр түрін ұйымдастыра отырып, бір-біріне деген қайырымдылық, мейірімділік, жанашырлық, достық, жолдастық сезімдерді тәрбиелеуге болады. Ал балаларды қоршаған ортамен таныстыру, тіл дамыту, табиғатпен таныстыру, бейнелеу өнері сабақтарында өлі-тірі табиғатқа деген сүйіспеншілік, үлкендердің еңбегіне қызығу мен сыйластық сияқты адамгершілік сапалары қалыптастырылады.

Ойын бала үшін — нағыз өмір. Егер тәрбиеші ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балаларға ықпал жасауға мүмкіндік алады. А.П.Усова былай деп атап көрсетті: «Балалардың өмірі мен іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру — оларды тәрбиелеу деген сөз. Тәрбиенің тиімді процесі ойын және ойынның өзара қарым-қатынастары формаларында жүзеге асырылатын себебі сол, бала мұнда өмір сүруді үйренбейді, өз өмірімен тіршілікетеді». Ойын мектепке дейінгі жастағы балалардың негізгі іс - әрекетінің бір түрі. Ойын барысында баланың жеке басының қасиеттері қалыптасады. Ойын барысында балалар дүниені тани бастайды, өзінің күш-жігерін жұмсап, сезініп білдіруге мүмкіндік алады, адамдармен араласуға үйренеді. Бүгінгі күн талабы – баланың ақыл - ойын парасаттылығын дамыту, ойлау қабілетін жетілдіру, өзіндік іскерлік қасиеттерін қалыптастыру, заман талабына сай ойы жүйрік етіп тәрбиелеу. Сондықтан да баланың танымын алғашқы күннен бастап дамытудың, бойында оқыту мен тәрбиелеудің негізін қалыптастырудың құралы – ойын әрекеті, яғни, ойын – баланың жетекші әрекеті. Бірақ, ойын тек қана балаларды қызықтырып, уақыт өткізудің құралы болмай, балаға берілетін білім мен тәрбиенің құнды негізі

болуы керек. Яғни, оқыту-тәрбиелеу жұмысын бағдарлама талаптарына сәйкес ойын түрінде ұйымдастыра отырып, баланың логикалық ойлау қабілетін арттыруға жағдай жасау мектепке дейінгі мекеме педагогтарының негізгі міндеті

Ойын барысында балалар педагогпен бірлесіп ереже бойынша қызықты тапсырмалар орындап, жағымды қарым – қатынас жасауы балалардың эмоционалды көңіл – күйлерін көтереді, сондықтан да дидактикалық ойынға қажетті құрал – жабдықтар, атрибуттар айшықты, мазмұнды безендірілуі де өте маңызды. Балалардың интеллектуалдық дамуына әсер ететін жаңа ойын технологиялары да біздің балаларға танымал. Мысалы: Логикалық тізбек ойындары. Логикалық ойлау арқылы бала саралау, салыстыру, жинақтау сияқты өз бетімен іс – қимылдар жасауды үйренеді. Баланың логикалық ойлауы өздігінен қалыптаспайды, оның дамуына мақсатты түрде білім беру мамандарының, ата - аналардың, балалардың бірлескен жүйелі жұмысы қажет. Балалар ойыны заттық – қол қимылының (пирамида жинау, текшелерден үй құрау) даму жолынан бастап интеллектуалды даму ойынына дейін жетеді. Логикалық ойлауды дамытудың негізгі рөлі математикалық ойындарға жатады. Бұл ойындар арқылы баланың интеллектуалды дамуы тек белгілі бір білім көлемін ғана емес, жалпы тәлім-тәрбиелік іс-әрекеттерді игерумен бірге, ойлау, қиялдау, есте сақтау, елестету және т.б. қабілеттерінің; танымдық, іскерлік, шығармашылық қасиеттерінің дамуын қамтиды. Мысалы, «Суреттерді есте сақта», «Керекті фигураны тап», «Қызықты геометрия», «Лабиринт ойындары» және т.б.. «Ойы саяздың, тілі саяз» деген ұлғатты сөз бекер айтылмаған. Ойлау негізі баланың сөйлеу тілін де қалыптастырады. Қорытып айтқанда, балаларды интеллектуалды дамыту тәрбиесі білімді тереңдетуге, бекітуге, оның тәжірибелік мәнін түсінуге септігін тигізеді. Баланың өмірге қадам басқандағы алғашқы қимыл әрекеті – ойын, сондықтан да оның мәні ерекше. Жас баланың өмірді тану, еңбекке танысы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын түрінде қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі балалардың қоғамдық құбылыстарды, қоғамдағы ересек адамдардың іс - әрекетін өз түсінігінше әрекеті арқылы бейнелеуі ойын болып саналады. Ойынның шығу тарихына шолу жасауда көңіл аударатынымыз ол еңбекпен, өнермен, қоршаған ортамен тығыз байланыста дамыған, яғни ойынды өмірден ажыратып қарай алмаймыз балалар тек ойнап қана қоймайды, сонымен бірге ойлайды, аңғарады көп нәрсені білуге, зерттеуге талпынады. Олар бірдене жасап қана қоймайды, сондай - ақ заман ағымына да белсене қатысады. Балабақшаларда оқыту – тәрбиелеу жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын молайту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, одан әрі күнделікті іс - әрекет кезіндегі тілдік қарым - қатынаста қолдана білуге жаттықтыру.

Ойын дүниеге ашылған үлкен жарық терезе іспеті. Ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады.

Адамды өжеттілікке, шапшаңдыққа, ептілікке, батылдыққа, байсалдыққа, тапқырлыққа үйрететін де ойын. Бала үшін ойын өзін - өзі жетілдіру мен өзін - өзі көрсетудің құралы. Баланы ойынға қызықтыра отырып оқу іс - әрекетін ойын түрінде күрделендіре түсу керек.

Ойын баланың ойлау қабілетін жетілдіре отырып, оның қиялын дамытады. Бала жалғыз ойнағанды ұнатпайды, ол қатар құрбыларымен бірлесіп ойнай отырып бір - бірімен қарым қатынас жасайды.

Оқу ісі - әрекетінде қолданатын ойын түрлері мынадай топтарға бөлінеді.

Ойынның түрлері:

- Ұлттық ойындар
- Сюжетті рольді ойындар
- Педагогикалық ойындар
- Дидактикалық ойын
- Шығармашылық ойын
- Қимылды ойындар

Педагогикалық ойын технологиясы дегеніміз - педагогикалық жұмысты ойын түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы.

Дидактикалық ойындар арқылы оқу іс - әрекеті барысында балаларды қызықтыру мақсатында қолданылады және мектеп жасына дейінгі ұйымдардың барлығында да, оқу іс - әрекеті ойын түрінде өткізіледі. Оқу іс - әрекеті барысында ойын түрлері жас ерекшеліктеріне байланысты қолданылады.

Тәрбиеші ойынға тек қана баланы қызықтырып қоймай, бес саланы білім берудің негізгі құндылығы деп түсінсе ғана өз мақсатына жете алады.

Педагогикалық ойын технологиясы дегеніміз - педагогикалық жұмысты ойын түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы.

Дидактикалық ойындар арқылы оқу іс - әрекеті барысында балаларды қызықтыру мақсатында қолданылады және мектеп жасына дейінгі ұйымдардың барлығында да, оқу іс - әрекеті ойын түрінде өткізіледі. Оқу іс - әрекеті барысында ойын түрлері жас ерекшеліктеріне байланысты қолданылады.

Тәрбиеші ойынға тек қана баланы қызықтырып қоймай, бес саланы білім берудің негізгі құндылығы деп түсінсе ғана өз мақсатына жете алады.

Ойын түрлерінің тәрбиелік мәні зор, ол әрбір адам денесінің дамып жетілуіне пайдасы мол. Ойын үстінде балалардың бойындағы барлық дерлік психологиялық процестері, сезімдері мен эмоциялары, ерік - жігер қасиеттері шыңдалады, мінез - құлық айқындала түседі.

Бала өзіне жаңалық болып сезілген әрқилы нәрселерге еліктегіш келеді. Бала осы қасиетімен өз қабілетімен ерекшеліктерін аңғартады. Баланың жағымсыз мінезінің байқалатыны да осы тұста. Тәрбиеші ойын барысында тілдің дыбыстық мәдениетінің барлық жақтарын жетілдіруге, сұраққа толық жауап беруге, баланы үйретіп отыруы керек.

Үлкендер өзіне тән ерекшеліктерін еңбектену барысында көрсетсе, мектеп жасындағы балалар сабақ үстінде, ал мектеп жасына дейінгі балалар өз

психологиясын ойын үстінде байқатады. Балалар ойын арқылы күрделі әрекеттерді, білімді үйренеді және үлкендер де үйретуге тиісті. Ойынның өз мақсаты, жоспары болады. Ойын мен еңбектің бір - біріне ұқсас сипаттары көп, кейбір педагогтар, ғалымдар «Жақсы ойын - жақсы жұмыс сияқты да, ал жаман ойын - жаман жұмыс сияқты» деген. Баланың қуанышы мен реніші ойынарқылы байқалады

Ойын кезіндегі баланың психологиялық қерекшеліктері: бала ойланады, эмоциялық әрекетке ұшырайды, белсенділігі артады, ерік қасиеті, қиял елестері дамиды. Мұның бәрі баланың шығармашылық қабілеті мен дарынын ұштайды. Ойын үстінде бала бейне бір өмірдің өздігіндей қуаныш, реніш сезімге бөленеді. Ойын арқылы балалардың сөйлемдерді айту, сөйлем құрай білу, сурет бойынша әңгіме құрап айта білу, сондай - ақ әр баланы сөйлете отырып өз ортамен қарым - қатынасқа түсіп ашылуына себеп болады.

Ойындарда күтілетін нәтижелер:

1. Ойын - тәрбие құралы, ақыл - ойды, тілді ұштастырады, сөзді қорды молайтады, өзін қоршаған ортаны танып, мейрімділік сезімге тәрбиелейді.
2. Еркін мінез – қасиеттерін бекітеді, адамгершілік сапаны жетілдіреді.
3. Ұжымдық сезім әрекеттері өсетүседі.
4. Эстетикалық тәрбие беру құралына айналады.
5. Еңбек тәрбиесін беру мақсаттарын шешуге мүмкіндік береді.
6. Денесінің жетілуіне көмектеседі.

Демек, ойын баланы жан -

жақты жарасымды тәрбиелеудің психологиялық және физиологиялық негіздері болып табылады. Ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қоймай, оның өмір құбылыстары жайлы танып түсінуге де әсер етеді. Балалар ойынарқылы тез тіл табысып бір – бірімен жақсы қатынаста болады. Ойын үстінде де бала өзден саулығын қимыларқылы нығайтады.

Ойынның қандай түрі болмасын атадан балаға ғни ұрпақтан ұрпаққа ауысып отырады. Халық ойындары өмір қажеттіліктерінен туады.

Психологиялық жақтан денсаулықты нығайтуға негізделген.

Қорыта келе айтқанда:

Ойын мектепке дейінгі балалардың негізгііс - әрекеті. Ойын балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғышарты. Ойын арқылы балалар қоғамды тәжірибенімен өңгереді, өзінің психологиялық қерекшеліктерін қалыптастырады.

Бір сөзбен айтқанда, ойын баланың жан - жақты дамуын көздейтін, оның тілін жағтыратын, қимыл - қозғалысын жетілдіретін, белсенділігін арттыратын, басқа адамдармен қарым - қатынасын реттеп, құрдастарымен ұйымшылдығын арттыруға негіз болып табылады. Ойын - бала үшін біліктіліктің қайнар көзі.

Сондықтан жасөрендеройнайотырып олайбілсін. Ойын көп жоспарлы, күрделі педагогикалық процесс болғандықтан мектепке дейінгі жастағы балаларды оқытудағы ойынды қәдіс болып табылады. Оқыту формасы балаларды жан-жақты тәрбиелеудегі негізгі құрал болып есептеледі. Жас жеткіншектердің білімді, білікті болуында ойынның алатын орны өте ерекше. Дидактикалық ойын арқылы балалардың білімалуға, оқуға қызықтыра отырып, тұлғалы дамуын қалыптастыруға болса, ұлттық ойындарымыз арқылы баланы алғырлыққа тәрбиелейміз. Мазмұны бойынша барлық ойындар балабақша бүлдіршіндерінің ақыл-ой белсенділігін қалыптастырудың маңызды құралы бола отырып, олардың бағдарлама материалының негізгі тақырыптары бойынша алған білімдерін тереңдететүсуді, әрі пысықтауды көздейді. Бұл дидактикалық, логикалық, сюжеттік, қимылдық ойындар балабақша бүлдіршіндердің сабақ үстіндегі жұмысын түрлендіретүседі. Себебі, ойын-оқу, еңбек, іс-әрекеттерімен бірге балалардың өмір сүруіне маңызды біртүрі. Ойын балалар үшін айналадағы нәтижесіз білуді тәсілі болып табылады. Оның негізгі ерекшелігі - балалар үн-түнсінсіз ойнамайды, тіпті, жалғыз болғанның өзінде де сөйлесіп жүреді. Ойын процесінде сөйлесу үлкен рөл атқарады. Сөйлесе жүріп, балалар пікірлесіп, әсер алысады, ойынның түпкі ниеті мен мазмұнын анықтайды. Ойын - бала үшін нағыз өмір. Ойын әрекетінде баланың психикалық қасиеттері мен жеке басының ерекшеліктері әлдеқайда тез қалыптасады, яғни оларқылы бала білім алады. Бала зейінін қажеттетін, әдейілеп ұйымдастырылған ойындар бүлдіршіннің ақылын, дүниетанымын кеңейтеді, мінез-құлқын, ерік-жігерін сомдайды.

17.01.2023 ж. № С00038

Көптаңбалы сандарды үш таңбалы сандарға бөлу алгоритмі

ИСА ГУЛМИРА БАЗАРХАНҚЫЗЫ

Түркістан қаласы Некрасов атындағы

№9 мектеп-гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі

Бөлім				
Педагогтің аты-жөні				
Күні				
Сынып:4	Қатысушылар:	Қатыспағандар саны:		
Сабақтың тақырыбы	Көптаңбалы сандарды үш таңбалы сандарға бөлу алгоритмі			
Оқу бағдарламасы на сәйкес оқыту мақсаттары	4.1.2.11. Үш таңбалы санға жазбаша көбейту және бөлу алгоритмдерін қолдану			
Сабақтың мақсаты	<p>Барлық оқушылар: Көптаңбалы санды үш таңбалы санға бөлу алгоритмін және кері амал алгоритмін қолданады</p> <p>Оқушылардың басым бөлігі: өрнектердің мәнін есептеп, дұрыстығын тексереді</p> <p>Кейбір оқушылар: өрнектерді жазады, мәнін есептейді</p>			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
<p>Сабақтың басы 5 мин</p> <p>5 мин</p>	<p>I. Ұйымдастыру бөлімі</p> <p>-Сәлеметсіздерме, оқушылар!</p> <p>-Көңіл-күйлерін қалай?</p> <p>Психологиялық ахуал қалыптастыру</p> <p>«Көңілді амандасу» айдары</p> <p>Топқа бөлу:</p> <p>«Интернет</p>	<p>-Сәлеметсіз бе апай!</p> <p>-Өте керемет!,</p> <p>Оқушылар «Интернет желісі»әдісі арқылы топқа бөлінеді</p>	<p>Дескриптор</p> <p>:</p>	 <p>Табан ізі қиындылары</p>

	<p>желісі»әдісіарқылы топқа бөлу. Ой қозғау: «Табан ізі» әдісі арқылы көбейту таблицасын еске түсіру</p> <p>«Ойлан әрі тап» әдісі арқылы тапсырма орындалады. 1-тапсырма.</p> <p>Тапсырма 1 топ. Шартын құрастыру 2- топ: Өрнек құрастыру 3-топ: Амалдар тәртібін анықтап өрнектің мәнін тап</p> <p>Мәдени нысан-845 Табиғи нысан-209 Аралас нысан-? Ш:1092- $(845+209)=38$ 845 1092 209 1054 1054 38 Ж:Тізімде 38 аралас нысан бар</p>	<p>Шартын құрастырады Өрнек құрастырады Амалдар тәртібін анықтап өрнектің мәнін табады</p>	<p>Шартын құрастырады Өрнек құрастыра алады Амалдар тәртібін анықтап өрнектің мәнін табады</p>	
--	---	--	--	--

<p>Ортасы 3 мин</p>	<p>Сабақтың тақырыбы мен мақсатын таныстырады. Мақсаты: Үш таңбалы сандарға бөлу алгоритмін үйренесің Есінде сақта! Үш таңбалы сандарға бөлу амалының орындалуы түсіндіріледі</p>			
<p>10 мин</p>	<p>2-тапсырма «Мен шыбынды аулаймын» әдісі арқылы тапсырма орындалады. Керекті құрал-жабдықтар: шыбын, шыбын ұратын құрал Тақтада ілініп тұрған шыбындарды, оқушылар ұру арқылы есептерді бөліп алады. $4167:463=$ $5274:586=$ $1539:171$ $65076:986=$</p>	<p>Өрнектердің мәнін есептейді</p>	<p>Дескриптор: - көптаңбалы сандарды үш таңбалы санға бөледі және тексереді -бөлу алгоритмін қолданады</p> <p>Дескрипторы: Үш таңбалы сандарға бөлуді орындауды үйренеді.</p>	<p>Шыбын көрнелікте рі</p>
<p>5 мин</p>	<p>$5256:584=$ $6183:687=$ $1358:194=$ $93765:987=$ $11584:362=$ <u>Сергіту сәті</u></p>	<p>Оқушылар есептерді шығарады.</p>		<p>Матем оқулығы</p>

<p>5 мин</p>	<p>3-тапсырма. Теңдеулерді «Жабық терезе»әдісі $D:524=3570:70$ $D:524=51$ $d=51*524$ $D=26724$ $26724:524=3570:70$ $51=51$</p> <p>$X:258=98756-97984$ $X:258=772$ $X:772*258$ $X:199136$ $199176:258=98756-$ 97984 $772=772$</p> <p>$X:792=46865:721$ $X:792=65$ $x=65*792$ $x=51480$ $51480:792=46865:72$ 1 $65=65$</p> <p>4-тапсырма. Топтық жұмыс. «Ашық хат» әдісі Есептерді үштопқа береді, А,в,с берілген тапсырмаларды постер қорғау арқылы орындайды. $s=126$ дм.кв $a=14$дм $v=?$дм $Ш:v=s:a$ $v=126:14=9$ дм</p>	<p>Оқушылар тапсырмалар ды орындайды постер қорғайды.</p>	<p><u>Дескриптор</u> <u>ы:</u> Оқушылар теңдеуді дұрыс шығарады.</p> <p>Оқушылар сұраққа жауап береді, жұмысты берілген түріне қарай орындайды.</p> 	<p>Постер, фломастер</p>
--------------	---	---	---	------------------------------

	<p>Ж: Үстелдің ені- 9дм</p> <p>$a=14\text{дм}$ $b=9\text{ дм}$ $p=?\text{дм}$ Ш:$P=(a+b)*2$ $P=(14+9)*2$ $P=46\text{ дм}$ Ж:Үстелдің периметрі-46дм</p> <p>$a=20\text{дм}$ $b=15\text{дм}$ $s=?\text{ дм}$ $p=?\text{ дм}$ Ш:$s=a*b$ $s=20*15=300\text{дм,кв}$</p> <p>$P=(a+b)*2P=(20+15)$ $*2$ $P=70\text{дм}$ Ж:$P=70\text{дм,}$ $s=300\text{дм.кв}$</p>			
<p>Соңы 3 мин</p>	<p>Үй тапсырмасы: №8,9 тапсырмалар Рефлексия «Интервью» әдісі Бүгінгі сабақта не үйрендің? Сен үшін не қиын болды? Саған қандай тапсырма қызықты болды?</p>	<p>Оқушылар өз ойын айтады.</p>		<p>Микрофон</p>

БАЛАБАҚШАДА БАЛА ТІЛІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

САДЫБЕКОВА УЛЖАН ТУРАРБЕКОВНА

Түркістан облысы Арыс қаласы «Сәрсенкүл ана»
бөбекжай балабақшасының
тәрбиешісі

Балалардың дамытудағы мақсаттары:

- Балалардың ойлау, дұрыс сөйлеу қабілеттерін дамыту, сөздік қорын молайту. Сөйлем құрап өз ойларын жеткізе білуге, қазақ тіліне тән ерекше дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету;
- Сөздің жалпы ұғым беретін жағын меңгеруге көңіл бөліп ойлау қабілеттерін дамыту, өз ойын еркін жеткізуін, сөйлеу қабілеттерін қалыптастыру;
- Ертегілерді әңгімелеуге, өлең, тақпақ, мақал - мәтелдер, жаңылтпаштарды айта білуге үйрету.

Осы мақсатты іске асыру нәтижесіндегі міндеттері:

- Бала тілін орфоэпиялық дыбыстау мәдениетіне тәрбиелеу.
- Сөздегі грамматикалық дағдыларды қалыптастыру;
- Баланың сөздік қорын молайту;
- Байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру;
- Балалардың ойын дамытып, тіл байлығын арттыру.

Балалар өз бетінше шығармаларды айтып, шығарманың мазмұны мен ойын дұрыс жеткізіп, диалогтегі адамдардың сөздерін мәнерлі жеткізуге икемделеді. Балалар автордың сөз өнерін қолданып, сөз мәнерін өздері машықтануы қажет. Серіктестері айтқан әңгімені тыңдап отыруға, мазмұнын түсінуге, әдеби кейіпкерлерін атымен айтуға үйретіледі.

Табиғи құбылыстардағы ақиқаттылықты сипаттаған кезде нақты дұрыс сөз қолдануға, үлкендердің көмегімен белгілі бір нәрсеге тиісті белгілерді табуға, нақты бейнелеуге, әңгімеде ой - өрісін жеткізуге үйрету керек.

Балалардың сипаттау әңгімелері түрлі сөз мәнерінде сонымен қоса тілдік (метафора, теңеу, эпитет, балама қолдануда) сөз өнері өзіндік ерекшелігін ашу қажет. Ойыншықтарды қолданып, суретке қарап әңгіме құрастырады. Баланың өзі құрастырған әңгімесінде жанрдың негізгі ерекшелігін таба білуінде. Сюжет ерекшеліктері мен әдеби шығармалардың мәнерлігі (ертегіні толық айтып беру). Ертегідегі жақсылықтың жеңгені, сиқырлық жайында, кейіпкерлерді басқа бір нәрсеге айналдырып, және т. б. қолдана отырып, ертегі құрастыруға үйрету. Бұл жаста балалар шығарманы қызығушылықпен тыңдайды, әңгімелерді түрлендіре біледі. Баланы шығармашылық қабілеттілігінен туындаған әңгімелеріне көңіл аударып, құрдастарының әңгімелерін тыңдауға бейімдеп, қиыншылық тудырған жағдайды, қол ұшын беріп, дұрыс емес жеріне түзету

енгізе керек.

Бала тілін дамыту жұмысының негізгі мазмұны – сөздің жалпы ұғым беретін жағын меңгертуге көңіл бөліп, ойлау қабілеттерін дамыту, өз ойын еркін жеткізуін, қоршаған орта мен айналасындағы адамдармен еркін қарым - қатынасқа түсу, сөйлеу қабілеттерін қалыптастыру.

Тіл мәдениетін игеру – баланың сәби шағынан іске аса бастайтын, біртіндеп жетілетін кезең. Олай болса, баланың тілін дамыту жұмысы отбасынан, балабақшадан бастап жүйелі түрде жүргізілуі тиіс.

Балабақшада тілдік қатынастың ең маңызды түрі ауызша сөйлеп үйрену жатады. Ол болса сөздерді байланыстырып айту арқасында жүзеге асады.

Сөздің байланысты айтылуы баланың тілдік және ақыл - ой дамуымен біртұтас жүреді.

Жас жеткіншектерді баулып, тәрбиелеуде көркем әдебиеттің ролі ұшан - теңіз. Ол жаңа өскін балауса буынының сана - сезімін оятып, ақыл - есін дамытатын, адамгершілік моральға тәрбиелейтін өмір оқулығы.

Мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндерді өздерінің бойына шақ әдеби мұралармен сусындатып тәрбиелеу педагогтардың алдындағы міндеті. Ертегі, әңгімені, өлең – тақпақтар мен жаңылтпаштарды, сондай - ақ мақал - мәтелдер мен жұмбақтарды мәнерлеп оқып беру мен әсерлеп айту – тек қана олардың сөздік құрамын байытып қана қоймайды, сонымен қатар, сәбидің ақыл - ойының жетілуіне әсерін тигізеді. Баланың әдепті, көргенді болып өсуіне ықпалы өлшеусіз, баланың Отанын, өз ұлтын, өз жерін сүюі, оны қадірлей білуі ауыз әдебиеті мен көркем әдебиеттің әсері деп білеміз. Өйткені, бала кітаптағы жағымды кейіпкерлерге еліктеп, ер атанғысы келіп, еркелікке, еңбекке құлшынып өседі.

Ежелгі қазақ әдебиеті өкілдерінің балаларға қалдырған әдеби мұрасы, Алтынсарин, Абай Құнанбаевтың өлең - әңгімелері осы күнге дейін тәрбиелеу мен оқытуда, ғылым жолын танытып, өнер - білімге баулуда қастерлі қасиетін еш жойған жоқ. Жамбылдың, Сәкеннің, Жансүгіровтың, Майлиннің, Мұқановтың сондай – ақ көптеген жас жазушылардың балалар сүйсінерлік қызығып тыңдарлық жақсы шығармалары бар. Мұның бәрі, жеткіншек ұрпақты тәрбиелеуде баға жеткісіз қазына. Әрбір тәрбиеші соларды іздестіре отырып, термелеп жинап жүрсе, өз жұмысына өте демеуші дәнекер таппақ.

Жас кезінде әңгіме, жырларды көп тыңдаған бала өз көрген - білгенін қиыстырып, тұжырымдап достарына, тәрбиешілеріне, ата - аналарына айтып бере алса, тіл шеберліктері артады. Мұндай жақсы қасиеттер баланың парасатты, инабатты, әдепті, еңбексүйгіш, көргенді болып өсуіне әсер етеді. Мектепке дейінгі шақта бала тілі икемді келеді, сондықтан - да балалармен жүргізілетін жаттығу түрлері әр алуан. Балалардың жас ерекшелігіне қарай топтарды үлкейген сайын тіл дыбыстарын айтып, үйренуге арналған жұмыс түрлері біртіндеп күрделене береді. Балабақшада жүргізілетін тәрбие, білім беру үрдісінде дыбысқа байланысты жаттығу түрлері кешенді түрде іске

асырылады.

Дыбыстардың ерекшеліктерін жете меңгеріп, дыбыстарды дұрыс айтуға жаттықтыру басқа да тілдерін дамыту сауат ашу оқу іс - әрекеттерінде ғана емес, ән, дене шынықтыру оқу іс - әрекеттерінде де, бос кезеңдерде де балаға өлеңдер, тақпақтар үйретіледі.

Балабақшада балалардың жас ерекшелігіне лайықты көркем әдебиет шығармаларын, оқыған шығарма мазмұнын әңгімелеп айтқызу, суретке қарап әңгімелеу, ертегілер оқып беру, мақал - мәтел, жаңылтпаш, тақпақтар үйрету сияқты жұмыстары арқылы бала тілін дамытуға болады.

Мектепке дейінгі тәрбие жұмысы жүйелі жүргізуді талап етеді. Қазіргі уақытта баланы халықтық педагогика негізінде тәрбиелеу ана тілі арқылы өз дәрежесінде жүзеге асатыны белгілі. Баланы ана тілінде анық, жүйелі, өзгелерге түсінікті, мәнерлі үн ырғағымен келістіре сөйлеуге, сөздің дыбыстық құрамын дұрыс жеткізуге мектепке дейінгі кезеңде үйрету керек.

Тәрбиеші әр баланың тілін зерттеп, ерекшелігін жете меңгергеннен кейін, тәрбие білім беру үрдісіне күн тәртібінің қолайлы сәттерінде дыбыстарды дұрыс дыбыстауға орай жаттығу жұмыстарын жоспарлы түрде ұйымдастырып жүргізеді.

Сөздің дыбыстық жағын меңгерту

- Бала тілін зерттеп, қай дыбысты айта алмайтынын анықтау;
- Артикуляциялық аппаратты дайындау кезеңі
- Сөз, сөйлем, өлең, жұмбақ, жаңылтпаштарды айтқызып, дыбыстарды үйрету.

Балалардың сөздік қорын, тіл байлығын дамыту барысында қолданылатын әдістерге тоқталатын болсақ:

1. Сахна ойындары. Оның барысында қажетті дыбысқа байланысты сөздер, сөйлемдер бірнеше рет қолданылады. әр кейіпкерді сөйлете отырып, балаларға қайталату.
2. Бағдарлама бойынша өтілетін шығармалардан тіл ұстартуға қажетті шумағын алып пайдалану. Сол шумақ қай ертегіден, қай өлеңнен алынғанын сұрап, жауабын алу арқылы тіл дамытудан игерген білім дағдыларын бекітеді, әрі қайталайды.
3. Сөздің дыбыстық жағын анық айтуға жаттықтыруда шағын әңгіме, ертегілерді мәнерлеп оқып беруге болады.
4. Көркем сөз шеберлерінің таспаға жазылған үндерін, мәнерлі дауыс ырғағын тыңдату.
5. Дидактикалық жаттығулар жасау. «Ғажайып қалта» «Не өзгерді?» үстел үстінде ойнайтын ойындарды пайдаланып, әр дыбысқа байланысты суреттерді топтап алу.
6. Жұмбақ, мақал - мәтел, жаңылтпаштарды айтқызу арқылы қажетті дыбысты бекіту.

Жұмыстың осы түрлерін баланың жас кезінен бастап дер шағында қолға алса нәтижесі де ойдағыдай болады.

Балабақшада жүргізілетін тәрбие, білім беру үрдісінде дыбысқа байланысты жаттығу түрлері кешенді түрде іске асырылады. Мәселен, ән оқу іс - әрекетінде музыка үнімен бала сезіміне әсер етсе, тіл дамытуда оқылған әңгіме, ертегілер, біріншіден баланың ақыл - ойын, танымын кеңейтсе, екіншіден ана тілін жақсы білуге көмектеседі.

Оқу жылының басында өз тобымда тілдері з, р, с, ш дыбыстарын айта алмайтын балаларға дыбыстарды дұрыс айтқызу мақсатында ойын - жаттығулар, тақпақтарды айтқызып үйреттім. Мысалы: «З» дыбысын бекіту мақсатында А. Райымқұлованың «ауыл маңында» өлеңін айтқызуға болады.

Ауыл маңы саз, саз - саз,

Жайылады қаз, қаз - қаз.

Тоймай қалса қаз, қаз - қаз,

Шашқан дәнің аз, аз - аз.

Дыбыстарды меңгерту барысында ассоциация әдісін қолданамын. Мысалы: «Қ» дыбысын бекіту мақсатында Қ – қарға, қолғап, қасқыр, қой, қарындаш Ұрпақтан - ұрпаққа мұра болып келе жатқан ертегілер, мақал - мәтел, жұмбақтар, жаңылтпаш бала тілін дамытуда шешуші орын алады. Тобымдағы балаларға ертегілерді ең алдымен ауызша айтып беремін. Сонан соң айтылған ертегінің мазмұнын толық қабылдау және тіл байлықтарын арттыру мақсатымен сахналап рольдерге бөліп ойнатамын. Мысалы: «Бауырсақ» «Шалқан» «Мақта қыз бен мысық» «Алдар көсе мен тоңғақ бай» «Күз түсті» ертегілері.

Түрлі ойын - жаттығулардың бала тіліне тигізер ықпалы мол. Мысалы: «Күз түсті» ертегісін алып ойын - жаттығу ретінде өткізіп жүрмін.

«Балалар тоғайға жеміс - жидек теруге барады. Барлығының қолдарында себет бар. Олар тоғайға келе жатса, бір сиыр жатыр екен. Сиыр балаларды көріп «мө - мө - мө» деп амандасады. Содан кейін «балалар, қайда барасыздар?» дейді.

- Балалар: - Орманға жидек теруге бара жатырмыз

Деп жауап береді.

Орманға келіп ағаштың бұтағында тоқылдақтың отырғанын байқайды.

Тоқылдақ балаларды көріп «тық - тық» деп амандасады. Сонан кейін торғайлар «шиқ - шик» деп дыбыстайды. Қарға болса «қар - қар» дейді. Көкек те қалыспай «көкек - көкек» деп қалыспайды.

Осы тәріздес ормандағы құстар, аңдар балалармен кездеседі. «Күз түсті» ертегісінің мазмұны бойынша жүргізілетін ойын - жаттығудың мақсаты ертегі мазмұны бойынша балаларды қызықтырып, дыбыстарды анық айтуға жаттықтыру. Ертегілерден басқа көркем әдеби шығармаларды балаларға оқып беріп, олардан әңгіменің мазмұнын сұраймын. Мысалы: «Екі дос пен қайыршы қария» әңгімесін оқып беріп, әңгіменің мазмұнын сұрау арқылы Венн диаграмма әдісін қолданып, балаларға Алдан мен Сауранның мінезін

салыстырамын.

Халық ауыз әдебиетінде ерте заманнан келе жатқан өзіндік ерекшеліктерімен танылған халықтың асыл ойының көркем жиынтығы мақал - мәтелдер арқылы да беріледі.

Қазақты мақал - мәтелдері негізінен елдікті, ынтымақты, бірлікті, адамгершілікті, инабаттылықты қамтиды. Сондықтан, мен «Менің Қазақстаным» «Отбасы» «Менің ауылым» тақырыптарын өткенде:

- Туған жер – алтын бесік
- Өз үйім - өлең төсегім
- Отан – оттан да ыстық

Батырлық, ерлік туралы:

- Жауынмен жер көгереді, батамен ел көгереді
- Ер - елдің көркі, өсімдік жердің көркі

Білім туралы:

- Қына тасқа, білім басқа бітеді
- Көп сөйлеген білімді емес, көп білген білімді – деген мақал - мәтелдерді пайдаланамын.

Бала тілінің дамуына жұмбақтар үлкен роль атқарады. Әр оқу іс - әрекетінің тақырыбына сәйкес жұмбақ айтудан бастаймын.

- Кешкісін маздап жанады, таң атса сөніп қалады (Жұлдыз)
- Қырманнан көрдім, ырыздығы елдің (Дән)
- Басында аппақ шәлі, етегі елдің сәні (Тау)

Халықтық шығармалар ішінде баланы дұрыс, айқын сөйлеуге үйрететін, тілін жаттықтыруға бейімді жанр – жаңылтпаш. Жаңылтпаш арқылы сөздерді дұрыс сөйлеуге, жеке дыбыстарды алмастырмай дұрыс айтуға үйретеді.

- Көк кесе, көп кесе, Көп кесені әкелді кеше

Қорыта айтқанда балалардың ана тіліндегі дыбыстарды анық айтып, дұрыс сөйлей білуге балабақшада берілер тәрбиенің ықпалы зор.

Қазіргі заман талабына сай оқу - тәрбие үрдісін ұйымдастыру, яғни әр баланы жеке тұлға ретінде қабылдап, мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндерді ойына, бойына шақ әдеби мұралармен сусындатып тәрбиелеу, тәрбиешінің алға қойған міндеті. Айналадағы дүниені, табиғатты бақылап түсіндіріп әрдайым жаңа сөздермен, сөздік қорын толықтырып отыру қажет деп есептеймін. Жоғарыда айтылған мүмкіндіктерге сай балалардың сөйлеу қабілеттерін тереңдетіп, шығармашылық қабілеттерін дамытуда айтқан әңгімесіне, өзі құрастырған қысқа әңгімелеріне бағыт - бағдар бере отырып, тіл байлығын, сөздік қорын дамытуды басты назарда ұстау керек деп ойлаймын. Баланы өз баламыздай жақсы көріп, білгенімізді олардың санасына құю, жеткізу тәрбиешінің алға қойған мақсаты. Сол мақсатқа жету үшін талмай, қажымай еңбек етуге міндетіміз.

ҚЫСҚЫ ОРМАНҒА САЯХАТ

АБУХАНОВА НАГИМА ХАСАНХАНОВНА
Түркістан облысы Арыс қаласы «Сәрсенкүл ана»
бөбекжай балабақшасырың
тәрбиешісі.

Мақсаты: Балалардың қыс мезгілі жайлы алған білімдерін арттыру, саяхат жасай отыра қыз мезгілінде болып жатқан өзгерістерді салыстыру, ерекшеліктерін ажырата білуге үйрету. Олардың сөйлеу қабілетін мәдениетін дамыту; айналаға, қоршаған ортаға деген қызығушылықтарын арттыру, адамгершілікке тәрбиелеу.
Көрнекілік; ат , шана, ағаштар шырша ормандағы дауыстар ұнтаспа , құстар.

Қызмет
кезеңі
Тәрбиешінің іс-әрекеті
Бала әрекеті

Мотивациялық -қозғаушы

Сәлеметсіздер ме құрметті қонақтар!

Балалар қане барлығымыз ортаға шеңбер құрып тұрайықшы.

Балаларбіржылданешемезгіл бар?

Қандай-қандай?

Қанебалаларбізгененіңдыбысыестіліптұр?

Олайболсабалалар

Қазіржылдыңқаймезгілі?

Қыстакүнқандайболады?

Қыстуралықандайтақпақбілеміз?

Бәрімізаспанғақарайықшы, бізге не көрініптұр?

Бізгекүннесіншашыптұр?

Ендіменіңқолымақараңдаршы?

Меніңқолымда не түрекен?

Дұрысайтасындар ,бұлсандық.

Сандықнеденжасалынады?

Сандытың сырты неменбезендірілген?

Балаларбұлжайсандықшаемесбұлсиқырлысандық .

Ендібәрімізсандықшаныңшінеқарапбәрімізмейірімдісөздерімізді,
жылытілектеріміздіайтайық ,сондағанасандықшаныңшіжылылыққа,
мейірімділіккетолады.

Менің тәрбиеліде , тәртіпті бүлдіршіндерімнің әрқашан жүздерінен күлкі кетпесін,
біздің тобымызды әрқашанда жарқыратсын.

Амандасуу кенге
Тәрбиенің басығой
Қайырлық күндостарым!
Қайырлық күн қонақтар!
Төртмезгіл бар.
Жаз, Күз, Қыс, Көктем.
Желдің, боранның
Қысmezгілі
Күнсуық боранаяз болады
Айналам да ұшып жүр
Ақмамық қарсебелеп
Қалт – құлтеткен бейнебір
Аққанатты көбелек
Күн
Шуағын, нұрын шашып тұр
Сандықша
Ағаштан
Ою өрнектермен безендірілген.
Балаларқызығушылықпен сандықшаның ішіне қарайды
Аспанымыз ашық болсын
Мейірімді болайық
Қайырымды болайық
Ешқашана уырмайық
Үлкендерді сыйлайық
Кішілерге қамқор болайық
Тату болайық кешірімді болайық
Бақытты болайық
Деніміз сау болсын
Ата анамыз уырмасын
Молшыық болсын
Дос болайық
Сыпайы болайық
Күн шуағын төге берсін

Ұйымдастырылған-Ізденушілік

Балаларбіздіңсиқырлысандықшамызсалмағыауырлайтүсіпті, өйткенібұныңіші не нәрсегетолды?

Бізбалаларсиқырлысандықшамыздытобымыздыңтөрінеқойыпқояық, өйткенікелгенқонақтарғабіздіңсөздерімізжылылығынмейірімінберіптұрсын.

Ендібалаларсендерменіменбіргесаяхатқабарғандыжақсыкөресіңдерме?

Бұрынсендерқандайсаяхатқабардыңдар?

Олайболсабүгін мен сендердісиқырлыорманғаапарамын.

Балаларменіөзімніңсиқырлытаяқшам бар соныөзіменқоса ала

кетейінегердебізжолдақиналыпқалсақ осы сиқырлытаяқабізгекөмектеседі.

БалаларбіздіңшанамыздайынекенШанамыздыжегуүшін не керек?

Ал

балаларсендеркөздеріңдіжұмыңдармынатаяқшаныүшретсермесемшанағаатдаяр болады.

Балалароранғадейінжолұзақ, жолқысқаруүшінәншырқайық.

Мінеорманғадакелдік.

Балаларбұлсиқырлыорман.

Балаларқараңдаршыорманқандай?

Мен сендергебіржұмбақжасырайын

Тікентікен, тікпісте,

Қысыжазыбіртүсте.

Ендімағаншыршаағашынкөрсетіңдерші?

Шыршаныңтүсіқандай?

Алжапырақтарықандай?

Мынаағашқалайаталады?

Оны не себептенаққайыңдепатаймыз

Аққайыңнаншырыналынадыолденсаулыққапайдалы.

Меірімгебіздіңжылысөздерімізге

Жақсыкөреміз.

Балаларөздерісаяхатқабарғандарынайтады.

Аткерек

Балаларкөздерінжұмады.

Балаларшанағажайғасады.

Балаларөздерініңәндерінайтады

Айналааппақағаштардықарбасқан

Шырша

Балаларкөрсетеді

Жасыл

Инегеұқсасболады

Аққайың

Оныңсыртықболады

рефлексивті-түзеуші.

Балаларбарлығымызағаштыңбасынақарайықшы, ағаштыңбасында не тұр?

Тиіндерқайдаөмірсүреді?

Оларнеменқоректенеді?

Балаларқарандаршыбіздеормандатағынелер бар?

Қандай –қандайандар?

Бұларорманданеменқоректенеді?

Ал балаларбәрімізбойымыздыжазыпормандаойынойнайқшы

«Аққалқұрастыруойыны» ойнатылады.

Қасқыртүлкібіздіңқайтатынуақытымызкелді. Сендермендосболғанымызғаөтеқуаныштымыз.

Қанебалаларбәрімізандар мен қоштасыпшанамызғамінейік

Ендібалалар мен

сиқырлытаяқшанысермесемкөздіашыпжұмғаншатобымызғажетеміз.

Балаларсендергесаяхатұнадыма?

Қысмезгілісендергенесіменұнайды?

Сендерқысмезгіліжайлыкөпбіледіекенсіңдер.

Орманғасаяхатқашыққанмағандаұнады. Сендергекөпкөпрахмет.

Ғажайыпсәт:

Қоянорманандарыныңсуреттеріжабысқанәртүрлітәттілерінтаратады.

Балалар ағаштыңбасынақарайды.

Тиінтұр

Ормандаағаштыңбасында

Ағаштыңбүрімен, жаңғақтармен

Жабайыжануарлар

Қасқыр, түлкі, қоян, аю

Балаларойындықызығушылықпен ойнайды.

Сауболыңыздар!

Аққалажасадық, АңдардыөзкөзімізбенкөрдікОрмандажүргенбізгеқаттыұнады.

Балаларқызығушылықтанытады.

Күтілетін нәтиже:

Білу; Қысқы орманға деген қызығушылықтарын танытты

Ұғыну Қыс мезгілінің ерекшеліктерімен танысты

Қолдану; Жабайы Жанурлар мен танысты

МАЗМҰНЫ

- *СЕРАЛИЕВА АЙЖАН БАЗАРАЛИЕВНА*
- *ИСА ГУЛМИРА БАЗАРХАНҚЫЗЫ*
- *САДЫБЕКОВА УЛЖАН ТУРАРБЕКОВНА*
- *АБУХАНОВА НАГИМА ХАСАНХАНОВНА*